

UMOWY CYWILNOPRAWNE W UBEZPIECZENIACH SPOŁECZNYCH

redakcja naukowa
Marzena Szablowska-Juckiewicz
Monika Wałachowska
Jacek Wantoch-Rekowski

słowo wstępne
Małgorzata Gersdorf

MONOGRAFIE LEX

LEX

a Wolters Kluwer business

UMOWY CYWILNOPRAWNE W UBEZPIECZENIACH SPOŁECZNYCH

redakcja naukowa

Marzena Szablowska-Juckiewicz

Monika Wałachowska

Jacek Wantoch-Rekowski

słowo wstępne

Małgorzata Gersdorf

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2015

Stan prawny na 25 czerwca 2015 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Grzegorz Goździewicz

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Joanna Ośka

Łamanie

Wolters Kluwer

Układ typograficzny

Marta Baranowska

.....
Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących
im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej
w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło.
A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.
.....

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer SA, 2015

ISBN 978-83-264-8358-5

ISSN 1897-4392

Wydane przez:

Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów / 15

Słowo wstępne / 19

Wprowadzenie / 23

Część I

Umowy cywilnoprawne – obowiązek ubezpieczenia społecznego i prawo do świadczeń / 27

Renata Babińska-Górecka

Ewolucja treści ryzyka socjalnego osób „zatrudnionych” na podstawie umów cywilnoprawnych w ubezpieczeniu społecznym / 29

1. Istota ryzyka socjalnego (ubezpieczeniowego) oraz związek tego ryzyka z zatrudnieniem / 29
2. Problem ryzyka socjalnego w przypadku umów cywilnoprawnych / 34
3. „Zatrudnienie” cywilnoprawne jako nowa tendencja na rynku pracy i jej konsekwencje w zakresie ewolucji treści ryzyka „zatrudnionych” na podstawie umów cywilnoprawnych / 37
4. Rozszerzenie ochrony ubezpieczeniowej na umowy cywilnoprawne / 40

Daria Świerblewska

Ratio legis ostatnich zmian w zakresie oskładkowania umów o świadczenie usług / 46

1. Wprowadzenie / 46

2. Zakres podmiotowy i przedmiotowy ubezpieczenia społecznego / 47
3. Moment wejścia w życie ustawy nowelizującej – długość *vacatio legis* / 52
4. Wpływ nowelizacji ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych na waloryzację umowy w sprawie zamówienia publicznego / 55
5. Podsumowanie / 56

Wioletta Witoszko

Umowy cywilnoprawne w ubezpieczeniu wypadkowym / 58

1. Pojęcie i cechy ubezpieczenia wypadkowego / 58
2. Obowiązek ubezpieczenia wypadkowego umów cywilnoprawnych / 59
3. Wyłączenie obowiązku ubezpieczenia wypadkowego / 63
4. Zbieg tytułów ubezpieczenia emerytalnego i rentowego / 64
5. Pojęcie wypadku przy pracy / 68
6. Wnioski / 70

Dorota Dzienisiuk

Prawo do zasiłku macierzyńskiego w przypadku zatrudnienia na podstawie umów cywilnoprawnych / 73

1. Zasiłek macierzyński jako świadczenie przysługujące ze społecznego ubezpieczenia chorobowego / 73
2. Przesłanki nabycia prawa do zasiłku macierzyńskiego / 75
3. Sytuacja uprawnionego do zasiłku macierzyńskiego / 81
4. Wnioski / 87

Damian Wąsik

Umowy cywilnoprawne pielęgniarek i położnych o udzielanie świadczeń zdrowotnych – wybrane zagadnienia z zakresu prawa ubezpieczeń społecznych / 90

1. Wprowadzenie / 90
2. Umowa zlecenia i umowa o dzieło na gruncie działalności leczniczej / 92
3. Działalność lecznicza w świetle wykładni art. 8 ust. 2a u.s.u.s. / 96

4. Wnioski / 99

*Jakub Szmit***Wolontariat a zabezpieczenie społeczne / 101**

1. Uwagi wstępne / 101
2. Charakterystyka prawna wolontariatu / 103
3. Wolontariat jako tytuł do świadczeń z zabezpieczenia społecznego / 108
4. Uwagi końcowe / 114

Część II

Rodzaj umowy cywilnoprawnej a zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym / 117*Bogusław Lackoroński***Zlecenie a umowa o dzieło w systemie ubezpieczeń społecznych – perspektywa cywilnoprawna / 119**

1. Wprowadzenie – zlecenie i umowa o dzieło w ustawie o systemie ubezpieczeń społecznych w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych / 119
2. Zlecenie i umowa o dzieło w prawie cywilnym / 128
 - 2.1. Wprowadzenie – podobieństwa między zleceniem i umową o dzieło oraz kryteria rozróżnienia / 128
 - 2.2. Umowy starannego działania i umowy rezultatu / 134
 - 2.3. Rozkład ryzyka związanego z zaciągnięciem i wykonywaniem zobowiązania – znaczenie zakresu niezbędnych nakładów / 138
 - 2.4. Obustronna albo jednostronna nietrwałość zobowiązania / 142
 - 2.5. Podsumowanie – wybrane kryteria, które nie odróżniają zlecenia od umowy o dzieło / 143
3. Umowy mieszane – zlecenie i umowa o dzieło / 146
4. Zasady ubezpieczeń społecznych i ich wpływ na wykładnię i kwalifikację umów cywilnoprawnych / 148
5. Podsumowanie / 152

Monika Wałachowska

Umowy o dzieło i umowy zlecenia – czy istnieje wymóg przeniesienia praw autorskich, aby uniknąć ich oskładkowania? / 156

Michał P. Ziemiak

Swoboda w kształtowaniu treści umowy cywilnoprawnej a ubezpieczenia społeczne / 175

1. Wstęp / 175
2. Zasada swobody umów – ujęcie ogólne / 176
3. Umowa o dzieło i umowa zlecenia (umowa o świadczenie usług) a zasada swobody umów / 181
4. Umowa o dzieło i umowa zlecenia – orzecznictwo sądowe i praktyka organu rentowego / 190
5. Kwestia umów mieszanych / 196
6. Konkluzje / 199

Damian Walczak

Umowa o dzieło a umowa o świadczenie usług – skutki finansowe dla przedsiębiorcy / 200

1. Wprowadzenie / 200
2. Koszty pracy w Polsce / 200
3. Oskładkowanie umowy o dzieło oraz umowy zlecenia / 205
4. Podsumowanie / 209

Katarzyna Roszewska

Umowa o pracę nakładczą jako tytuł do ubezpieczeń społecznych / 210

Robert Musiałkiewicz

Problematyka składek na ubezpieczenia społeczne w umowach stażowych / 221

1. Uwagi wprowadzające / 221
2. Staże jako instrument aktywizacji zawodowej bezrobotnych stosowany przez powiatowe urzędy pracy / 223
3. Staże w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki / 225
4. Charakter prawny umów o staż organizowanych w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki / 228

5. Zasady podlegania obowiązkowi ubezpieczeń społecznych w zakresie organizacji staży / **230**
6. Zasady podlegania obowiązkowi ubezpieczeń społecznych przez uczestników staży / **234**
7. Wnioski końcowe / **235**

Część III

Kwalifikacja umowy cywilnoprawnej w orzeczeniach sądów oraz organów rentowych lub podatkowych / 239

Piotr Prusinowski

Uprawnienie sądu ubezpieczeń społecznych w zakresie kwalifikacji rodzaju prawnego zatrudnienia / 241

1. Wprowadzenie / **241**
2. Metoda typologiczna / **244**
3. Postępowanie przed organem rentowym / **248**
4. Sądowa weryfikacja rodzaju prawnego umowy / **251**
5. Zakończenie / **256**

Agnieszka Laskowska-Hulisz

Prawomocny wyrok sądu cywilnego wydany w sprawie roszczeń wynikających z umowy a kwalifikacja prawna umowy dokonywana przez organ rentowy lub podatkowy / 258

1. Uwagi wprowadzające / **258**
2. Kilka uwag na temat umów cywilnoprawnych, których zawarcie wiąże się z powstaniem obowiązków publicznoprawnych w postaci uiszczenia należnych składek na ubezpieczenia społeczne lub zdrowotne oraz zaliczki na podatek dochodowy / **260**
3. Kilka uwag na temat prawomocności / **261**
4. Analiza wpływu prawomocnego wyroku sądu cywilnego wydanego w sprawie roszczeń wynikających z umowy na kwalifikację prawną umowy dokonywaną przez organ rentowy lub podatkowy / **267**
5. Wnioski / **276**

Maciej Kempa

Procesowe aspekty postępowań o ustalenie istnienia ubezpieczeń społecznych i o należności z tytułu składek / 278

1. Wstęp / 278
2. Faza postępowania przed organem rentowym / 279
 - 2.1. Źródła regulacji postępowania przed organem rentowym oraz wzajemna ich relacja / 279
 - 2.2. Kontrola prowadzona przez organ rentowy / 280
 - 2.2.1. Czas trwania kontroli / 281
 - 2.2.2. Zakres kontroli / 282
3. Decyzja administracyjna / 284
 - 3.1. Podstawa prawna decyzji administracyjnej Zakładu Ubezpieczeń Społecznych / 284
 - 3.2. Nieprawidłowości w zakresie doręczania decyzji / 285
 - 3.3. Regulacja dotycząca odwołania od decyzji organu rentowego zawarta w przepisach ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych / 287
4. Faza postępowania przed sądem powszechnym / 288
5. Stawki wynagrodzenia adwokackiego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych / 298

Tomasz Brzezicki, Jacek Wantoch-Rekowski

O zasadach decyzji interpretacyjnych wydawanych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych / 300

1. Wprowadzenie / 300
2. Interpretacje przepisów składkowych i związane z nimi zasady / 301
3. Zasada prostoty (braku formalizmu) / 302
4. Zasada taniości / 304
5. Zasada szybkości / 305
6. Zasada ochrony / 306
7. Zasada stabilizacji / 307
8. Zasada jawności / 308
9. Podsumowanie / 309

Paweł Majka

Skutki prawnopodatkowe przekwalifikowania umów cywilnoprawnych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych / 310

1. Wstęp / 310

2. Skutki podatkowe umowy o dzieło, umowy zlecenia oraz umowy o świadczenie usług / 311
3. Przekwalifikowanie umowy o dzieło przez ZUS – materialnoprawne skutki podatkowe / 317
4. Zwiążanie organów podatkowych ustaleniami ZUS / 325
5. Podsumowanie / 328

Część IV

Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym w sytuacji zatrudnienia na podstawie kilku umów / 331

Andrzej Kurzych

Multiplikacja podmiotów zatrudniających a stosunki ubezpieczenia społecznego / 333

1. Uwagi wstępne / 333
2. Defragmentacja stosunku pracy / 334
3. Duplikacja podmiotów zatrudniających przy wykorzystaniu konstrukcji trójkąta umów / 336
4. Multiplikacja w ramach struktur kapitałowych / 338
5. Zwielokrotnienie umów zlecenia / 341
6. Wpływ nowelizacji z dnia 23 października 2014 r. na zjawisko multiplikacji podmiotów zatrudniających / 343

Marzena Szablowska-Juckiewicz

Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym z tytułu umów cywilnoprawnych zawieranych z własnym pracodawcą / 345

1. Wprowadzenie / 345
2. Umowy cywilnoprawne jako jedna z form zatrudnienia / 347
 - 2.1. Dopuszczalność wykonywania pracy na podstawie umów cywilnoprawnych / 347
 - 2.2. Dopuszczalność zawierania umów cywilnoprawnych z własnym pracodawcą / 351
3. Umowy cywilnoprawne zawierane z własnym pracodawcą jako ustawowy tytuł obowiązku ubezpieczenia społecznego / 353

- 3.1. Konstrukcja uznania za pracownika dla celów ubezpieczeń społecznych / 353
- 3.2. Zakres obowiązku ubezpieczenia społecznego / 356
4. Zasady ustalania podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne oraz zasady ich finansowania i opłacania / 358
5. Podsumowanie / 360

Michał Raczkowski

Zatrudnienie pracownika u kontrahenta pracodawcy / 362

1. Wprowadzenie / 362
2. Uznanie za pracownika w prawie ubezpieczeń społecznych / 362
3. Oskładkowanie przychodu u kontrahenta a ochrona danych osobowych / 366
4. Informacja o wynagrodzeniu jako składnik prawa do prywatności / 369
5. Zakaz zatrudnienia u kontrahenta pracodawcy / 371
6. Wnioski / 372

Katarzyna Wesołowska

Podleganie ubezpieczeniom społecznym z tytułu wykonywania pracy na podstawie kilku umów o świadczenie usług / 374

1. Wstęp / 374
2. Obowiązek ubezpieczenia społecznego z tytułu wykonywania pracy na podstawie umowy o świadczenie usług / 375
3. Wykonywanie pracy na podstawie kilku umów o świadczenie usług a obowiązek ubezpieczenia społecznego / 376
4. Konkluzje / 386

Łukasz Jurek

Zleceniobiorcy a zbieg tytułów do ubezpieczeń społecznych. Uwagi *de lege lata* i postulaty *de lege ferenda* / 387

Monika Smusz-Kulesza

Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym przez sędziów podejmujących dodatkowe zatrudnienie na podstawie umów cywilnoprawnych / 397

1. Uwagi wprowadzające / 397
2. Podejmowanie dodatkowego zatrudnienia przez sędziów / 400
3. Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym przez sędziów podejmujących dodatkowe zatrudnienie na podstawie umów cywilnoprawnych / 402
4. Wnioski / 405

Głos w dyskusji / 409

Justyna Świętek-Rudoman

Sytuacja osoby rozpoczynającej prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej będącej jednocześnie zleceniobiorcą / 411

Literatura / 415

Wykaz skrótów

1. Akty prawne

- k.c.** ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 121 z późn. zm.)
- Konstytucja RP** Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- k.p.** ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1502 z późn. zm.)
- k.p.a.** ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 267 z późn. zm.)
- k.p.c.** ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)
- k.z.** rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. – Kodeks zobowiązań (Dz. U. Nr 82 poz. 598 z późn. zm.)
- o.p.** ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 749 z późn. zm.)
- pr. aut.** ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 z późn. zm.)

- p.u.s.p.** ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 133 z późn. zm.)
- p.z.p.** ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. – Prawo zamówień publicznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 907 z późn. zm.)
- u.d.l.** ustawa z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 217 z późn. zm.)
- u.d.p.p.w.** ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1118 z późn. zm.)
- u.o.d.o.** ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1182 z późn. zm.)
- u.p.d.o.f.** ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 361 z późn. zm.)
- u.p.d.o.p.** ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 851 z późn. zm.)
- u.p.t.u.** ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 177, poz. 1054 z późn. zm.)
- u.p.z.** ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 149 z późn. zm.)
- u.s.d.g.** ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 584 z późn. zm.)
- u.s.u.s. (ustawa systemowa)** ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 121 z późn. zm.)
- u.ś.o.z.** ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze

- środków publicznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2008 r. Nr 164, poz. 1027 z późn. zm.)
- u.ś.p.** ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 159)

2. Czasopisma i publikatory

- Biul. SN** Biuletyn Informacyjny Sądu Najwyższego
- GSP** Gdańskie Studia Prawnicze
- K.P.Pod.** Kwartalnik Prawa Podatkowego
- M.P.Pr.** Monitor Prawa Pracy
- M. Praw.** Monitor Prawniczy
- NP** Nowe Prawo
- ONSA** Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
- OSA** Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
- OSN** Orzecznictwo Sądu Najwyższego
- OSNAPIUS** Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (1995–2003)
- OSNC** Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna (do 1995 r. jako OSN)
- OSNCP** Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
- OSNP** Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
- OSP** Orzecznictwo Sądów Polskich
- OSPiKA** Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
- OTK** Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
OTK-ZU	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego – Zbiór Urzędowy
PBPiS	Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu
PiP	Państwo i Prawo
PiZS	Praca i Zabezpieczenie Społeczne
POSAG	Przegląd Orzecznictwa Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
PPH	Przegląd Prawa Handlowego
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
Pr. Spółek	Prawo Spółek
PS	Przegląd Sądowy
PUSiG	Przegląd Ubezpieczeń Społecznych i Gospodarczych
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SC	Studia Cywilistyczne
ZNUJ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego

3. Instytucje

NFZ	Narodowy Fundusz Zdrowia
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
TK	Trybunał Konstytucyjny
WSA	wojewódzki sąd administracyjny
ZUS (Zakład)	Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Słowo wstępne

Przedstawiona Czytelnikom publikacja zawiera materiały z konferencji interdyscyplinarnej, która odbyła się w lutym 2015 r. w Toruniu i w której miałam przyjemność uczestniczyć. Już na wstępie muszę wskazać, że wybór tematu spotkania oraz dobór prelegentów reprezentujących zainteresowania z różnych dyscyplin prawa, a także uczestnictwo praktyków sprzyjały powstaniu interesujących tez autorskich i ciekawej dyskusji w trakcie obrad. Inne jest bowiem podejście do cywilnych umów nazwanych przedstawiciele nauki prawa cywilnego, a inne osób zajmujących się prawem pracy. Wiele także do tematu wnosi wiedza teoretyczna i praktyczna z zakresu podatków, prawa finansowego i gospodarczego. Korelacja tych nauk z szeroko rozumianym prawem socjalnym doprowadziła do niepowtarzalnych wniosków i punktów odniesienia dla zatrudnienia niepracowniczego. Nie do przecenienia dla powstania tych tez, często obrazoburczych, jest zawarte w książce opracowanie dr hab. Renaty Babińskiej-Góreckiej na temat ewolucji treści ryzyka socjalnego osób „zatrudnionych” na podstawie umów cywilnoprawnych i jego ochrony w ubezpieczeniu społecznym, w którym autorka wskazuje na rzeczywiste powody objęcia umów cywilnoprawnych obowiązkiem opłacania składki. Zdaniem autorki oczywistym powodem ekspansji były kwestie czysto ochronne, a nie teoretycznoprawne – związane ze zmianą postrzegania ryzyka socjalnego (ubezpieczeniowego) i jego ochrony. Zmiana w kwestii ochrony osób wykonujących pracę na podstawie umów cywilnoprawnych nastąpiła zatem, po pierwsze – z przyczyn ochronnych (prawnych), związanych z koniecznością zagwarantowania pracownikom ochrony ubezpieczeniowej, oraz po drugie – z przyczyn humanitarno-społecznych, czyli objęcia ochroną ubezpieczeniową wszystkich tych, dla których przysłowiowa praca własnych rąk stanowi podstawowe źródło utrzymania

siebie i rodziny. Nie było tu miejsca na rozważania teoretyczne i np. oderwanie obowiązku ubezpieczenia od nazwy umowy.

Nie można nie wspomnieć, że zagadnienie zatrudnienia niepracowniczego od dawna wzbudzało emocje. Problem ten był poruszany już na VI Europejskim Kongresie Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego¹. Wcześniej, bo w końcówce lat 80. XX w., Instytut Pracy i Spraw Socjalnych przeprowadził i opublikował studia na temat przesłanek reformy prawa pracy, w tym na temat umów cywilnoprawnych, których przedmiotem jest wykonywanie pracy². Jeszcze wcześniej, bo już w 1947 r., S.M. Grzybowski pisał: „próżno szukać zrozumienia, dlaczego normom prawa pracy podlega wysoko uposażony, a może posiadający znaczny majątek osobisty, «urzędnik prywatny», a nie podlega im z trudem zarabiający na życie krawiec”³. Parafrazując to stwierdzenie, można zapytać, dlaczego prawem pracy objęty jest członek zarządu spółki kapitałowej, a nie jest nim objęta osoba prowadząca bufet pracowniczy w spółce⁴. Odpowiedź może być trywialna; łatwiej gospodarczo i legislacyjnie reformować coś już ustalonego, znanego od wieków, niż poszerzać ideę zgodnie z zasadami słuszności i logiki. Otóż cały rozwój prawa pracy dotyczy stosunków wynikających z pracy fabrycznej. To była główna troska rządzących. Pracownicy umysłowi później zostali objęci prawem pracy. Ten rozwój powinien iść dalej. Ograniczenie prawa pracy do pracy najemnej jest brakiem, stanowi zatrzymanie rozwoju⁵. Współcześnie objęcie normami ochronnymi zatrudnionych na podstawie prawa cywilnego postrzegane jest jako realizacja zasady sprawiedliwości społecznej⁶.

¹ Zob. A. Supiot, *Zatrudnienie pracownicze i zatrudnienie niezależne (w:) Referaty na VI Europejski Kongres Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego. Międzynarodowe Stowarzyszenie Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego*, Warszawa 1999; P.L. Davies, *Zatrudnienie pracownicze i samozatrudnienie w świetle common law (w:) Referaty na VI Europejski Kongres Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego. Międzynarodowe Stowarzyszenie Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego*, Warszawa 1999.

² *Studia i materiały IPiSS*, red. Z. Salwa, Warszawa 1990.

³ S.M. Grzybowski, *Wstęp do nauki prawa pracy*, Warszawa 1947, s. 100.

⁴ Negatywnie o zatrudnianiu członków zarządu na podstawie stosunku pracy zob. ostatnio Z. Hajn, *Zatrudnienie (się) we własnym zakładzie pracy w świetle ustrojowych podstaw prawa pracy (w:) Współczesne problemy prawa pracy i ubezpieczeń społecznych*, red. L. Florek, Ł. Pisarczyk, Warszawa 2011, s. 191 i n.

⁵ S.M. Grzybowski, *Wstęp do nauki...*, s. 101.

⁶ J. Jończyk, *Prawo pracy*, Warszawa 1995, s. 293; Z. Hajn, *Regulacja prawna zatrudnienia agentów (w:) Szczególne formy zatrudnienia*, red. Z. Kubot, Wrocław 2000, s. 138.

Niewątpliwie jest, że wyzwaniem w okresie kryzysu i bezrobocia staje się ochrona pracujących i potrzeba rozszerzenia zakresu zainteresowania prawą stosunkami zatrudnienia innymi niż prawnopracownicze. Pojawiają się i będą się pojawiać nowe formy i sposoby zatrudnienia, a ich zderzenie z definicją „pracy pod kierownictwem” zawartą w kodeksie pracy będzie coraz boleśniejsze, żeby nie powiedzieć absurdalne. Era fordyzmu jest w zaniku. Wchodzimy w inne relacje ekonomiczno-prawne między wykonawcami pracy a zleceniodawcami. Powstaje społeczeństwo postindustrialne, mało zintegrowane wokół tzw. zakładu pracy i w związku z tym mało uzwiązkowione. To nie jest zresztą tylko kwestia pojęciowa i definicyjna, ale kwestia całego systemu norm prawnych związanych ze stosunkiem pracy (ochrona procesowa, zadania Państwowej Inspekcji Pracy, obowiązkowe ubezpieczenia społeczne, wolność związkowa). Trzeba wreszcie odpowiedzieć sobie na pytanie, kogo chcemy objąć ochroną i dlaczego.

Temu zagadnieniu poświęcona jest książka, która traktuje nieco odmiennie owe wyzwania w zakresie różnorodności pracy i ciekawie je ocenia z punktu widzenia ekonomicznego oraz ochrony zatrudnionych. Zachęcam zatem do lektury.

Małgorzata Gersdorf

Wprowadzenie

Dnia 20 lutego 2015 r. odbyła się na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu Ogólnopolska Konferencja Naukowa *Umowy cywilnoprawne w ubezpieczeniach społecznych*. Została ona zorganizowana przez trzy katedry: Prawa Budżetowego i Finansów Samorządu Terytorialnego, Prawa Pracy oraz Prawa Ubezpieczeniowego. Patronat nad konferencją objęło Wydawnictwo Wolters Kluwer.

W wydarzeniu udział wzięło kilkudziesięciu przedstawicieli doktryny i praktyki, których zainteresowała problematyka dotycząca relacji pomiędzy prawem cywilnym a prawem ubezpieczeń społecznych.

Obrady podzielono na trzy sesje problemowe, w czasie których wygłoszono ponad 20 referatów. Ich autorami byli zarówno przedstawiciele nauki, reprezentujący wiele znakomitych uniwersytetów, jak i praktycy – sędziowie czy radcy prawni.

Niniejsza książka jest pokłosiem tej konferencji. Zaprezentowane referaty na potrzeby publikacji podzielono na cztery części:

- I. Umowy cywilnoprawne – obowiązek ubezpieczenia społecznego i prawo do świadczeń.
- II. Rodzaj umowy cywilnoprawnej a zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym.
- III. Kwalifikacja umowy cywilnoprawnej w orzeczeniach sądów oraz organów rentowych lub podatkowych.
- IV. Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym w sytuacji zatrudnienia na podstawie kilku umów.

Część pierwsza zawiera opracowania podejmujące próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie o miejsce umów cywilnoprawnych w systemie ubezpieczeń społecznych. Otwiera ją rozdział poświęcony ewolucji treści ryzyka socjalnego osób zatrudnionych na podstawie umów cywilnoprawnych i jego ochrony w ubezpieczeniu społecznym.

W kolejnym rozdziale dokonano oceny ostatnich zmian w zakresie oskładkowania umów o świadczenie usług. Następnie przedmiotem analizy z perspektywy ubezpieczeń społecznych były kontrakty cywilnoprawne pielęgniarek w szpitalach oraz praca wolontariuszy. Przedstawiono również zasady podlegania ubezpieczeniu wypadkowemu osób świadczących pracę na podstawie umów cywilnoprawnych oraz uprawnienia tych osób do zasiłku macierzyńskiego.

W części drugiej zostały zamieszczone opracowania ukazujące dyferencjację zasad podlegania ubezpieczeniom społecznym z uwagi na rodzaj umowy cywilnoprawnej. W tej części zaprezentowano z perspektywy cywilnoprawnej podobieństwa i różnice pomiędzy umową o dzieło a umową zlecenia, a także problemy dotyczące zakresu swobody stron w kształtowaniu treści tych umów. Podjęto w szczególności próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy istnieje wymóg przeniesienia praw autorskich, aby daną umowę zakwalifikować jako umowę o dzieło. Przedmiotem analizy były również skutki finansowe dla przedsiębiorcy zróżnicowanych reguł podlegania ubezpieczeniom społecznym w przypadku umowy o dzieło oraz umowy o świadczenie usług. W części drugiej znalazły się opracowania przedstawiające zakres obowiązku ubezpieczenia społecznego w sytuacji, gdy praca jest świadczona na podstawie umowy o pracę nakładczą czy też umów stażowych.

W części trzeciej zgromadzono opracowania poświęcone problematyce kwalifikowania umów cywilnoprawnych w postępowaniu sądowym, administracyjnym oraz sądownoadministracyjnym. Zakresem analizy objęto uprawnienia sądów ubezpieczeń społecznych w zakresie kwalifikacji rodzaju zatrudnienia oraz reguły kwalifikowania umowy przez organ rentowy lub podatkowy w sytuacji, gdy został wydany prawomocny wyrok sądu cywilnego w sprawie roszczeń wynikających z umowy. Przedstawiono wątpliwości dotyczące przebiegu postępowania o ustalenie istnienia stosunku ubezpieczenia społecznego i o należności z tytułu składek oraz skutki takiego postępowania dla przedsiębiorcy. Część czwarta zawiera również rozważania dotyczące decyzji ZUS w przedmiocie kwalifikowania umów cywilnoprawnych, w tym znaczenia decyzji interpretacyjnych ZUS dla przedsiębiorców oraz skutków podatkowoprawnych decyzji ZUS o „przekwalifikowaniu” umów o dzieło.

Czwarta część przybliży zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym w razie świadczenia pracy w ramach kilku stosunków

prawnych. Otwiera ją opracowanie prezentujące z perspektywy ubezpieczeń społecznych różne rodzaje multiplikacji podmiotów zatrudniających. Następnie ukazane zostały problemy związane z zatrudnieniem na podstawie umów cywilnoprawnych zawieranych z własnym pracodawcą oraz kontrahentem pracodawcy. Zakresem analizy objęto również zagadnienia dotyczące zbiegu tytułów ubezpieczenia społecznego w razie zatrudnienia na podstawie kilku umów cywilnoprawnych oraz dodatkowego zatrudnienia sędziów na podstawie umów cywilnoprawnych.

Redaktorzy naukowi niniejszej książki zdają sobie sprawę, że problematyka umów cywilnoprawnych w ubezpieczeniach społecznych jest niezwykle bogata, a jednocześnie wywołuje wiele sporów w praktyce, najczęściej na linii płatnicy składek – Zakład Ubezpieczeń Społecznych, w związku z czym za konieczne uznać należy kontynuowanie badań w tym zakresie.

M. Szablowska-Juckiewicz

M. Wałachowska

J. Wantoch-Rekowski

Część I

**Umowy cywilnoprawne –
obowiązek ubezpieczenia
społecznego i prawo
do świadczeń**

Ewolucja treści ryzyka socjalnego osób „zatrudnionych” na podstawie umów cywilnoprawnych w ubezpieczeniu społecznym

1. Istota ryzyka socjalnego (ubezpieczeniowego) oraz związek tego ryzyka z zatrudnieniem

W odniesieniu do dziedziny ubezpieczenia społecznego tradycyjnie przyjmuje się, że ryzyko socjalne (ubezpieczeniowe) to zagrożenie (niebezpieczeństwo) wystąpienia zdarzenia określanego jako utrata lub ograniczenie zdolności do pracy⁷. Ocena możliwości wystąpienia tego niekorzystnego zdarzenia stanowi podstawę kalkulacji składki oraz formowania wspólnoty ubezpieczonych, przy czym – w myśl zasady solidarności społecznej – poza oceną pozostawia się indywidualne ryzyko poszczególnych członków tej wspólnoty. Pełne i rzetelne oszacowanie tego ryzyka możliwe jest z kolei w przypadku homogenicznej wspólnoty, narażonej na dane ryzyko w podobnym stopniu i zakresie. Ogólnie ryzyko socjalne (ubezpieczeniowe) stanowi do zagrożeniu wystąpienia niezdolności do pracy. Samo określenie „niezdolność do pracy” jest znaczeniowo pojemne. Wynika to przede wszystkim z faktu, że doprecyzowujące je określenie „praca” jest pojęciem wieloznacznym. Według słownika języka polskiego termin „praca” oznacza bowiem:

- 1) ogół świadomie wykonywanych czynności, podejmowanych działań, których celem jest wytworzenie określonych dóbr materialnych lub kulturalnych, zajęcie, zatrudnienie, wykonywany zawód, robota;

⁷ I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2014, s. 106.

- 2) zajęcie będące źródłem dochodu, zatrudnienie, posada, zarobkowanie⁸.

Podobnie termin „zarobek” jest wieloznaczny i oznacza:

- 1) zapłatę za wykonaną pracę, możliwość zarobienia pieniędzy, możliwość poprawy sytuacji materialnej;
- 2) kwotę pieniężną wypłaconą pracownikowi jako wynagrodzenie, także zysk z jakiejś transakcji;
- 3) pracę wykonywaną w celu zarobienia pieniędzy.

Stosownie do powyższego w doktrynie przyjmuje się, że ochrona na wypadek ziszczenia się ryzyka socjalnego (ubezpieczeniowego) odnosi się do zatrudnienia oraz każdej innej działalności zarobkowej (dochodowej)⁹. Tak rozumiane ryzyko socjalne (ubezpieczeniowe) odnosi się do możliwości osiągania dochodu dzięki własnej aktywności, a także stanowi wyraz konstatacji zastanego stanu prawnego, tj. aktualnego zakresu podmiotowego ubezpieczenia emerytalnego i rentowego.

Ponieważ jednak w ujęciu teoretycznym ryzyko socjalne wiąże się z kategorią skutków zdarzenia losowego, które w ubezpieczeniach społecznych przyjmują postać zdarzenia ubezpieczeniowego, to do wyznaczników tego pojęcia należą z pewnością biologiczne lub społeczne ograniczenia lub wyłączenia podejmowania aktywności zarobkowej, do których zalicza się chorobę (naruszenie sprawności organizmu, kalectwo, inwalidztwo), utratę sił związaną z wiekiem, urodzenie dziecka, pełnienie ról rodzicielskich, konieczność sprawowania opieki nad członkiem rodziny¹⁰ (opieka krótkoterminowa), uszczerbek na zdrowiu, a także utratę żywiciela. Wpływ tych zdarzeń na zdolność do zarobkowania stanowi o wystąpieniu zdarzenia ubezpieczeniowego, a z perspektywy ryzyka socjalnego – o zagrożeniu wystąpienia takiego zdarzenia. Nie każda aktywność przynosząca dochód obarczona jest zatem ryzykiem socjalnym. Istotnym elementem oceny występowania czynników ryzyka socjalnego w przypadku konkretnego rodzaju aktywności zarobkowej jest jej charakter i cel. Z ryzykiem socjalnym mamy do czynienia wtedy, gdy aktywność ta wykazuje cechy pewnej stałości oraz takiej stałości działania wymaga, jest tym samym czasochłonna, angażująca

⁸ Słownik współczesny języka polskiego, red. B. Dunaj, Warszawa 1996, s. 845.

⁹ Zob. w odniesieniu do ryzyka dożycia wieku emerytalnego J. Jończyk, *Prawo zabezpieczenia społecznego*, Kraków 2006, s. 13; U. Jackowiak, *Kilka uwag o ryzyku starości w prawie zabezpieczenia społecznego* (w:) *Ryzyko starości – problemy zabezpieczenia*, red. U. Jackowiak, L. Abramowicz, Kraków 2007, s. 14.

¹⁰ I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje...*, 2014, s. 107 i n.

sporą część czasu jednostki, a także pełni funkcję alimentacyjną, nie zmierzając wyłącznie do pomnażania majątku.

Tak wyjaśniane pojęcie ryzyka socjalnego należy jednoznacznie odróżnić od ryzyka ekonomicznego. Jeżeli dana aktywność zarobkowa nie wymaga zaangażowania fizycznych i psychicznych sił organizmu ludzkiego w stopniu, którego można oczekiwać od osób w wieku produkcyjnym, a także nie wymaga ciągłego powtarzania pewnych działań w określonym rytmie, to nie powoduje ona ryzyka socjalnego, lecz ewentualne ryzyko ekonomiczne dotyczące niepewności co do efektów ekonomicznych podjętych działań (inwestycji itp.). Wobec tego nie można się zgodzić z poglądem, że nie budzi zastrzeżeń rozszerzanie zakresu podmiotowego ubezpieczeń społecznych polegające na objęciu obowiązkiem ubezpieczenia członków zarządów spółek prawa handlowego, których więź ze spółką ma charakter wyłącznie korporacyjny i nie polega ani na pozostawaniu w stosunku pracy, ani na zarządzaniu spółką w ramach cywilnoprawnego kontraktu menedżerskiego, przy czym otrzymują oni wynagrodzenie lub uczestniczą w podziale zysku spółki¹¹. Rozwiązanie takie narusza bowiem zasady oraz dogmaty ubezpieczeń społecznych¹².

W świetle wcześniejszych ustaleń należy przyjąć, że ryzyko socjalne dotyczy pracy wykonywanej w warunkach właściwych dla stosunku pracy lub zbliżonych. Ogólnie rzecz ujmując, zawsze wtedy, gdy zachodzi związek między wystąpieniem istotnych z punktu widzenia ubezpieczenia społecznego zdarzeń losowych a zdolnością czy możliwością podjęcia lub kontynuowania danej aktywności zarobkowej. Wówczas bowiem występują czynniki kształtujące ryzyko socjalne, choć ich natężenie i zakres występowania mogą być różne.

Kierując się z kolei zastanym stanem prawnym w zakresie obowiązku ubezpieczenia emerytalnego i rentowego, zauważyć wypada, że regulacja ta chroni sytuacje w pewnym zakresie oderwane od aspektu świadczenia pracy, zarobkowania czy osiągania jakiegokolwiek dochodu. Ustawodawca, uchwalając ustawę z dnia 13 października 1998 r. o sy-

¹¹ M. Zieleniecki, *Zakres podmiotowy ubezpieczenia społecznego (w:) Ubezpieczenie społeczne – dawniej i dziś. W 80-lecie uchwalenia ustawy o ubezpieczeniu społecznym*, Wrocław 2013, s. 51.

¹² Zob. R. Babińska-Górecka, K. Stopka, *Stare dogmaty i nowe wyzwania w prawie ubezpieczeń społecznych (w:) Stare dogmaty i nowe wyzwania w prawie i ekonomii*, red. U. Kalina-Prasznic, Warszawa 2013.

■ Monografia jest jedynym na rynku kompleksowym opracowaniem problematyki umów cywilnoprawnych w ubezpieczeniach społecznych. Ujęcie interdyscyplinarne omawianych kwestii powoduje, że publikacja ma charakter całościowy i wyjaśnia niełatwe zagadnienia znajdujące się na styku różnych dziedzin prawa. Opracowanie zawiera kilkadziesiąt artykułów dotyczących szczegółowych zagadnień (praktycznych problemów), które pomogą w zrozumieniu omawianej materii.

- W publikacji przedstawiono m.in. problematykę:
- ryzyka socjalnego (ubezpieczeniowego) osób wykonujących pracę na podstawie umów cywilnoprawnych;
 - rozszerzenia ochrony ubezpieczeniowej na umowy cywilnoprawne;
 - zasad podlegania ubezpieczeniom społecznym w sytuacji zatrudnienia na podstawie kilku umów;
 - prawa do zasiłku macierzyńskiego w przypadku zatrudnienia na podstawie umów cywilnoprawnych;
 - skutków prawopodatkowych przekwalifikowania umów cywilnoprawnych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych;
 - umowy zlecenia w kontekście umowy o dzieło w systemie ubezpieczeń społecznych.

■ Autorami książki są przedstawiciele nauki różnych dziedzin prawa, w tym prawa cywilnego, prawa pracy, ubezpieczeń społecznych, a także prawnicy praktycy.

■ Książka jest skierowana do adwokatów, radców prawnych, sędziów, jak również do pracowników Zakładu Ubezpieczeń Społecznych oraz działów HR w firmach.

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-264-8358-5

9 788326 483585

Cena 129 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01
zamowienia.książki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

9 788326 483585 W01P01